

હરિશ્ચન્દ્ર ભ. ભટ્ટ અને સુરલીધર ઠાકુર
કૃત કાવ્યોનો અંયુક્ત અંગ્રહ

સકુન
સંપ્ત

ૐ

પ્રેમ અને ત્યાગ.

મુખ્ય વિક્રેતા
આર. આર. શેઠની કં.
પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ. મુંબાઈ-૨

કિંમત ~~રૂ. ૨૨/-~~ રૂ. ૨૨/-

~~૩૨૬૧૫~~

૩૨૬૧૫

વિષયમાં સ્વતંત્ર સંગ્રહો પ્રસિદ્ધ કરવાનો અવ-
કાશ રહે અને ગુજરાતમાં ઉત્તરોત્તર વધતી
જતી કવિતાપ્રવૃત્તિના સમયમાં આ પ્રકાશન
નાહકનું ઊગ્ગ રૂપ ન થાય એટલા માટે ચૂંટેલાં
કાવ્યોનો આ સંગ્રહ પરિમિત સંખ્યામાં પ્રસિદ્ધ
કર્યો છે.

આ સંગ્રહમાંનાં કાવ્યો આ પહેલાં જે સામયિકોમાં પ્રસિદ્ધ
થયાં હોય તેના સંચાલકોનો આભાર માનવાની તક લઈએ છીએ.

સંગ્રહની ગોઠવણીમાં મથાળાં કાઢી નાખીને આંકે અને મોટા
પ્રથમાક્ષરથી દરેક નવા કાવ્યની શરૂઆત સૂચવી છે. પરંતુ જેમને
મથાળાં જોવાં જ હોય તેમને માટે અનુક્રમણિકામાં નામો આપ્યાં છે.

મુ. શ્રી રવિશંકર રાવળના સહકાર તથા મુ. શ્રી બચુભાઈ રાવતના
મદ્દભાવ વિના, આ કાવ્યસંગ્રહ પ્રસિદ્ધ થાય છે એવા રૂપમાં મૂકી ન જ
શકાત એ નોંધવું જરૂરનું છે.

રામનવમી • ૧૯૯૬

હરિશ્ચન્દ્ર ભ. ભટ્ટ
મુરલી ઠાકુર

હરિશ્ચન્દ્ર ભ. ભટ્ટ કૃત

લેસેન્ડ પિલસુદ્ધરકા

(પોલાંડના ઇતિહાસની ભૂમિકા સાથે)

હવે પછી

મેસેરિક • જીવન અને વિલસૂકી

(એક પ્રજાના ઇતિહાસ સાથે)

મુરલી ઠાકુર કૃત

પરજાનાં પાણી

(વાર્તાસંગ્રહ)

મેળો : જાણગીતો

અનુક્રમ

સાખ્ય અને બીજાં કાવ્યો

ક્રમ	કાવ્ય	પૃષ્ઠ	ક્રમ	કાવ્ય	પૃષ્ઠ
૧	સાખ્ય	૧	૧૮	—ને	૧૨
૨	લેખનમને	૧	૧૯	વસંતપંચમીએ મૃત્યુ	
૩	બુદ્ધનું ચિત્ર દોરતો અજન્ત			પામેલી અહંનને	૧૨
	તાનો કલાકાર	૧	૨૦	ભવરણુ	૧૩
૪	સાવિત્રી	૨	૨૧	નિતનવ ધરી શોભા	૧૩
૫	નેત્રવિસર્જન	૨	૨૨	ઉદયદર્શન	૧૩
૬	સમાધિ	૩	૨૩	સવાર	૧૪
૭	જૂહુ કિનારે પૂર્ણિમાએ	૪	૨૪	મુખરેખાં	૧૪
૮	તાંડવ	૪	૨૫	આશ્લેષ	૧૪
૯	મળરકે ચોપાટી ઉપરનું		૨૬	આંસુ	૧૪
	લોકમાન્યનું આવલું		૨૭	વસંત વીતી	૧૫
	જોધને	૫	૨૮	પ્રતિમા	૧૫
૧૦	શેષકથા	૬	૨૯	ઉપમા	૧૫
૧૧	ધરિત્રી	૮	૩૦	ક્ષીરનીર	૧૬
૧૨	સૈનિકની અંતિમ ઇચ્છા	૮	૩૧	યાત્રાળુ	૧૬
૧૩	મુંબઈને	૯	૩૨	રતિનું સાન્ત્વન	૧૭
૧૪	શ્રીરંગપદ્મ	૧૦	૩૩	પ્રણયોર્મિ	૧૭
૧૫	કન્યાને	૧૧	૩૪	ધ્વનિ	૧૮
૧૬	મિત્રને લક્ષ પ્રસંગે	૧૧	૩૫	કાંતે જો પ્રેમને તું	૧૮
૧૭	જનની	૧૨	૩૬	પગલી	૧૯

મૈત્રેય

ઈતિહાસ અને સંસ્કૃતિનાં ચિત્રો • અધૂરા કાવ્યખંડો

૩૭	ધર્મમંગલ	૧૯	૩૯	રાધા	૨૦
૩૮	ઈશુ	૨૦			

સફર અને બીજાં કાવ્યો

૧	સફર	૨૩	૪	દીકાં લલિતલોચને	૨૪
૨	માતાને	૨૩	૫	વિપાદ	૨૪
૩	અંજના	૨૩	૬	ભીખ	૨૫

ક્રમ	કાવ્ય	પૃષ્ઠ	ક્રમ	કાવ્ય	પૃષ્ઠ
૭	વિકલતા	૨૫	૨૩	સ્વપ્નભંગ	૩૩
૮	મશાણુ	૨૬	૨૪	ધન્ય ઘડી	૩૩
૯	કોણુ જાણુ?	૨૬	૨૫	ભેટ	૩૪
૧૦	હું મનૂર	૨૭	૨૬	સ્વીકાર	૩૪
૧૧	આશાનો એકતારો	૨૭	૨૭	સાન્તવન	૩૫
૧૨	કહેવી'તી મારે	૨૮	૨૮	અંખના	૩૫
૧૩	હુંએ પ્રણયી હોત તો	૨૮	૨૯	હારે સખી!	૩૬
૧૪	હશે!	૨૮	૩૦	આલના સરોવરે	૩૭
૧૫	વદાય	૨૯	૩૧	હિરદોલ	૩૭
૧૬	વિકળ ગીત	૨૯	૩૨	અખંડ ન્યોતને	૩૮
૧૭	સ્મૃતિધેલાંને	૩૦	૩૩	સોદાગર	૩૯
૧૮	ગુંથાયાં હૈયાં ને	૩૦	૩૪	ગોવાલણુ	૪૦
૧૯	કહો—	૩૧	૩૫	વાદળી	૪૧
૨૦	શું નથી?	૩૧	૩૬	ગહેનડી	૪૧
૨૧	અખોલ ધા	૩૨	૩૭	કાચો ઘડુલો	૪૨
૨૨	મિલન	૩૨			

શરદુત્સવ (ગીતનાટિકા)

૩૮	અખંપ	૪૫	૪૧	પુકાર	૪૭
૩૯	આશા	૪૫	૪૨	હિલ્લાસ	૪૭
૪૦	પ્રભાત	૪૬	૪૩	પૂજા	૪૮

ਸੁਘਰ

અને બીજાં કાવ્યો।

હરિશ્ચન્દ્ર ભ. ભટ્ટ

ଶ୍ରୀମଦ୍ଭଗବତ୍ - ଶ୍ରୀକବିଚରଣ -

द्वितीया द्वितीया द्वितीया
 तृतीया तृतीया तृतीया
 चतुर्थी चतुर्थी चतुर्थी

श्री ५५ अथर्व. १.

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

914 27-28-2

૨૫૫૫ ૧૧૧ ૧૧૧ ૧૧૧
 ૨૫૫૫ ૧૧૧ ૧૧૧ ૧૧૧
 ૨૫૫૫ ૧૧૧ ૧૧૧ ૧૧૧
 ૨૫૫૫ ૧૧૧ ૧૧૧ ૧૧૧

१) आर्य समाज के लोग
 २) आर्य समाज के लोग
 ३) आर्य समाज के लोग

21145 275. 7

मन्त्रमुद्रा लला पाशेष मेवा
 अक्षय पाशेष लला र धर्मा
 हार्यनीत रता ह्रीं लला

શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતા
અર્ચના શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતા

१९/११/१३

23/1/13
Dariusz

ક્રમ	કાવ્ય	પૃષ્ઠ	ક્રમ	કાવ્ય	પૃષ્ઠ
૧૭	વિકલ્પતા	૨૫	૨૩	સ્વપ્નભંગ	૩૩
૮	મશાણુ	૨૬	૨૪	ધન્ય ઘડી	૩૩
૯	કોણુ જાણે?	૨૬	૨૫	ભેટ	૩૪
૧૦	હું મનૂર	૨૭	૨૬	સ્વીકાર	૩૪
૧૧	આશાનો એકતારો	૨૭	૨૭	સાન્તવન	૩૫
૧૨	કહેવી'તી મારે	૨૮	૨૮	ઝંખના	૩૫
૧૩	હુંએ પ્રણયી હોત તો	૨૮	૨૯	હારે સંખી!	૩૬
૧૪	હશે!	૨૮	૩૦	આભના સરોવરે	૩૭
૧૫	વદાય	૨૯	૩૧	ઉરદોલ	૩૭
૧૬	વિકળ ગીત	૨૯	૩૨	આખંડ ન્યોતને	૩૮
૧૭	સ્મૃતિચેલાને	૩૦	૩૩	સોદાગર	૩૯
૧૮	ગુંથાયાં હૈયાં જે	૩૦	૩૪	ગોવાલણુ	૪૦
૧૯	કહો—	૩૧	૩૫	વાદળી	૪૧
૨૦	શું નથી?	૩૧	૩૬	ખહેનડી	૪૧
૨૧	અખોલ ધા	૩૨	૩૭	કાચો ઘડુલો	૪૨
૨૨	મિલન	૩૨			

શરદુત્સવ (ગીતનાટિકા)

૩૮	અખંપ	૪૫	૪૧	પુકાર	૪૭
૩૯	આશા	૪૫	૪૨	ઉલ્લાસ	૪૭
૪૦	પ્રભાત	૪૬	૪૩	પૂજા	૪૮

સ મીરનું જોર, અપાઠ મેઘનો
ધરિત્રીને ભીંજવતો પ્રપાત
સમે, ભરે આર્દ્ર મધુર ગંધથી
મારા વાડામહીનો નભકલગી સમે ગર્વિણો પારિજાત.

(વસંતે જગનાં વૃક્ષો પાંગરે તે સમે તને
વરવું રૂપ ત્યાગીનું લઇને રહેવું ગમે;
ગભીરા પૃથિવી જ્યારે સ્નાનથી પરવાસ્તી
વર્ષાના, તવ સત્કારે એને ખોળે ફૂલો ભરી.)

સાથી થઇને તહીં દેવવૃક્ષનો
ઊભો હતો દેવકપાસ નાનડો,
લાવણ્ય હેમંતનું આથમે અને
લજ્જાધેરી પધારે શિશિર તવ ખીણે નાનડો એ કપાસ.

ઉનાળાના તાપે સડક પરથી હું તુજ નીચે
જતાં, ફૂલો પીળાં હળદર સમાં ત્યાં રવડતાં
ઉડીને આવ્યાં તે, મુજ અનુભવોના સ્મરણમાં
લઈ રાખ્યાં; આજે કંઈ દિવસ વીત્યે નજરમાં
ચડ્યાં. ના થોભ્યો હું તવ શીતળ છાયા મહીં તદા,
ક્ષમા ના માગું હું; જીવન અમ શાંતિવિમુખ આ
ધસ્યું જાયે કોઈ ઝરણુ સમ વેરાન રણમાં.

સુક્રિનું ચિત્ર દેવનો અજંતાનો દલાડાં ૨

પભો જે આંખોએ સલિલ નીતર્યાં તાં દુખ દીઠે; ૩
અને જે હોઠેથી જન-ઉર-વ્યથાઓ શમવતા
સર્પો શબ્દો; આંધી, દરશન થતાં, જે, ઉપશમે;
ઉતાઈ રેખામાં મુરત ક્યમ આંહી ભીંત પરે?
ધૂળે હાથો, ધૂળે કર મહીં પીછી, અંતર દુભે.

ਸੁਖਾਨ ਵਿਦਿਆ

સ મીરનું જોર, અપાઠ મેઘનો
ધરિત્રીને ભીંજવતો પ્રપાત
શમે, ભરે આર્દ્ર મધુર ગંધથી
મારા વાડામહીનો નભકલગી સમો ગર્વિષો પારિજાત.

(વસંતે જગનાં વૃક્ષો પાંગરે તે સમે તને
વરવું રૂપ ત્યાગીનું લઇને રહેવું ગમે;
ગભીરા પૃથિવી જ્યારે સ્નાનથી પરવારતી
વર્ષાનાં, તવ સત્કારે એને જોળે કૂસો ભરી.)

સાથી થઇને તહીં દેવવૃક્ષનો
ઊભો હતો દેવકપાસ નાનડો,
લાવણ્ય હેમંતનું આથમે અને
લજ્જાધેરી પધારે શિશિર તવ ખીણે નાનડો એ કપાસ.

લેખર્ણમલે

ઉનાળાના તાપે સડક પરથી હું તુજ નીચે
જતાં, કૂસો પીળાં હળદર સમાં ત્યાં રવડતાં
ઉડીને આવ્યાં તે, મુજ અનુભવોના સ્મરણમાં
લઈ રાખ્યાં; આજે કંઈ દિવસ વીત્યે નજરમાં
ચડ્યાં. ના થોભ્યો હું તવ શીતળ છાયા મહીં તદા,
ક્ષમા ના માગું હું; જીવન અમ શાંતિવિમુખ આ
ધરતું જાયે કોઈ ઝરણ સમ વેરાન રણમાં.

હૃદયનું ચિત્ર દેરનો અજંતાનો દલાદાર

પભો જે આંખોએ સલિલ નીતર્યાં તાં દુખ દીઠે;
અને જે હોઠેથી જન-ઉર-વ્યથાઓ શમવતા
સર્વાં શબ્દો; આંધી, દરશન થતાં, જે, ઉપશમે;

ઉતાઈ રેખામાં મુરત ક્યમ આંહી ભીંત પરે?
ધૂળે હાથો, ધૂળે કર મહીં પીછી, અંતર દુભે.

સુગતા કે આવી તવ ચરણ અર્પે કમળ તે
 ગ્રહીને જૂએ છે કમળ ભણી જેવા ઉમળકે,
 મને યે તું આજે તુજ નયનના એ પ્રણયથી
 દયામૂર્તિ! લેજે. અભય તુજ મુદ્રા કર તણી
 મને શ્રદ્ધા અર્પે. દગ મહીં ભરીને સુખરતિ
 ઉતારું હું એને. જગતજન હૈયે પ્રકટીને

નવાંકુરો જેમ ધરિત્રીને કરે
 પ્રદુલ્લ પ્રાણાન્વિત, વિશ્વને કરો.
 ને એક માગું વરદાન હાવાં:
 મૂત્તદયાં વિસ્તારય તારય સંસારસાગરાત્ ।

૪ ને ^{આલિપી}
 એ ભમી ચિર સુદૂર અનંત એવા
 તારાજડિત્ર નભમાં પરિત્યક્ત દેવી.
 આંખે વહે નીર અને વદતી સુવાણી
 રીઝાવવા મથતી કાલ પ્રચંડને એ.

અંધાર, ને દૂર ઉંડાણ મહીં ભમીને
 શોધી રહે પગલી કાળની એમ આત્મા.
 જો રીઝવે કદી ય તો વરદાનમાં એ
 પામે પ્રકાશ, વળી ચેતન, પ્રેમ મોધાં.

૫ ર ^{ત્રિવિંશતી}
 તો સમાં ચમકતાં નયનોથી રાત્રી
 ફેંકે છ દષ્ટિ પૃથિવીનલ છાપ દેતી,
 નહાવા કરે નયન આંતરરાગ માંહી
 દૂરે; રહે નીતરી મંગલ આ ઉષા ત્યાં.

આ કાચના કણ સમાં નયનો વિશેષી
 એવાં તમિસ્ર ઉરનાં અજવાળવાને
 ને પ્રાણની તરસ છીપવવા અમીથી.
 આ બિલ્વમંગળ વીધે નયનો જ એનાં.

એ

૧ અપાવરણ

સમાધિ

કદા નૈમિષારણ્યે, મુમુક્ષુ, જ્ઞાનવાંધુને
લગવન્ વ્યાસ આદેશે સમાધિરપ આત્મતું.

આ સૂર્યની કિરણઅંગુલિએ
સરોવરે પંકજ જેમ ખીલતું,
જન્માન્તરે ક્રોધ સવાર ઊઘડે
તે આત્મ આ સ્વમ મહીથી જગતો.

વીંધી ધસે એ સ્થૂલ, સૂક્ષ્મ બન્ને
વિશાળ જે, સાંકડું આલ આ થતું,
આનંદ આનંદ ધ્વનિ ભરે બધે
તે તેજ પૂરે વળી અંધકારે.

ચૈતન્ય સૌ આ જડ જેવું એને.
તે સૂર્યમાળા-ગતિ છેક ધીમી,
ખટ્ટુ સમો એ ત્રણ પાદ માંડી
પામી રહે પાર અસીમનો જો.

નથી નથી જૂત-ભવિષ્ય એને,
એ વર્તમાને જ સદા રમી રહે;
સ્વયં ત્રિમૂર્તિ ત્રણ કાળની થતાં
બધું જ એને મન વર્તમાન.

તે શત્રુમાં મારગ તેજનો લઈ,
જડે ગ્રહી ચેતનજ્યોત ધીમી,
તે પાપમાં પુણ્યની પાંખ જોઈ
પ્રસન્ન પૂર્ણત્વ મહી વિરામનો.

૨ પરબ્રહ્મ

આંધળી આંખોની આભાનો સુરજ તું,
ખેરા કાનોતું તું ગુંજતું ગીતકું,
વેદના વિછોડ્યાનું એક તું દુઃખકું
સુખમાં આશાને છોડ્યાનો આનંદ તું,

સુગતા કે આવી તવ ચરણ અર્પે કમળ તે
 અહીંને જૂએ છે કમળ ભણી જેવા ઉમળકે,
 મને યે તું આજે તુજ નયનના એ પ્રણયથી
 દયામૂર્તિ! લેજે. અભય તુજ મુદ્રા કર તણી
 મને અદ્વા અર્પે. દગ મહીં ભરીને મુખરતિ
 ઉતારું હું એને. જગતજન હૈયે પ્રકટીને

નવાંકુરો જેમ ધરિત્રીને કરે
 પ્રકુલ પ્રાણાન્વિત, વિશ્વને કરો.
 ને એક માગું વરદાન હાવાં:
 મૂતદયાં વિસ્તારય તારય સંસારસાગરાત્ ।

૪ ને ^{આવિર્ભાવી}
 એ ભમી ચિર સુદૂર અનંત એવા
 તારાજડિત્ર નભમાં પરિત્યક્ત દેવી.
 આંખે વહે નીર અને વહતી સુવાણી
 રીઝાવવા મથતી કાલ પ્રયંડને એ.

અંધાર, ને દૂર હંડાણ મહીં ભમીને
 શોધી રહે પગલી કાળની એમ આત્મા.
 જો રીઝવે કદી ય તો વરદાનમાં એ
 પામે પ્રકાશ, વળી એતન, પ્રેમ મોઘાં.

૫ ર ^{જોત્રવિસ્મર્જન}
 તો સમાં ચમકતાં નયનોથી રાત્રી
 ફેંકે છ દષ્ટિ પૃથિવીનલ છાંછ દેતી,
 નહાવા કરે નયન આંતરરાગ માંહી
 દૂરે; રહે નીતરી મંગલ આ ઉષા ત્યાં.

આ કાચના કણ સમાં નયનો વિશ્લેષી
 એવાં તમિસ્ર ઉરનાં અજવાળવાને
 ને પ્રાણની તરસ છીપવવા અમીથી.
 આ બિલ્વમંગળ વીધે નયનો જ એનાં.

એ

કદા નૈમિષારણ્યે, મુમુક્ષુ, જ્ઞાનવાંછુને
લગવન્ વ્યાસ આદેશે સમાધિરૂપ આત્મતું.

આ સૂર્યની કિરણઅંગુલિએ
સરોવરે પંકજ જેમ ખીલતું,
જન્માન્તરે ક્રોધ સવાર ઊઘડે
તે આત્મ આ સ્વપ્ન મહોંથી જાગતો.

વીંધી ધસે એ સ્થૂલ, સૂક્ષ્મ બન્ને
વિશાળ જે, સાંકડું આલ આ થતું,
આનંદ આનંદ ધ્વનિ ભરે બધે
તે તેજ પૂરે વળી અંધકારે.

ચૈતન્ય સૌ આ જડ જેવું એને.
તે સૂર્યમાળા-ગતિ છેક ધીમી,
બટુ સમો એ ત્રણ પાદ માંડી
પામી રહે પાર અસીમનો જે.

નથી નથી ભૂત-ભવિષ્ય એને,
એ વર્તમાને જ સદા રમી રહે;
સ્વયં ત્રિમૂર્તિ ત્રણ કાળની થતાં
બધું જ એને મન વર્તમાન.

તે શન્યમાં મારગ તેજનો લઈ,
જડે ગ્રહી ચૈતનજ્યોત ધીમી,
તે પાપમાં પુણ્યની પાંખ જેઈ
પ્રસન્ન પૂર્ણત્વ મહોં વિરામતો.

૨ પરબ્રહ્મ

આંધળી આંખોની આંભાનો સુરજ તું,
ખેડેરા કાનોનું તું ગુંજતું ગીતકું,
વેદના વિછોડ્યાનું એક તું દુઃખકું
સુખમાં આશાને છોડ્યાનો આનંદ તું,

તુષણા-ઉલ્લાસનો કાંડો મારો તું,
અનંત અંતરની પ્રશાંત ઉષા તું,
એકલ શાંતિમાં રાચે સદૈવ તું,
તુંહી સમાધિ, નિજનંદ રૂપ તું.*

પહેલો ખંડ આઠ-દસ વર્ષ પહેલાંનો છે. ખીજો ખંડ સ્વામી ભારતનંદ
(પૂર્વાશ્રમના મૌરિસ ક્રીડમન)ના અંગ્રેજી કાવ્યનો અનુવાદ છે.

જુહુની પૂર્ણિમાએ

૭ પ્ર લયના મરુતો પુંકતા હશે,
નહિ પૂરે મુરલી સૂર તે સમે;
નહિ મુધા તવ, સાગરમન્થને
પ્રલયભેરી અનન્તની વાગશે.

તુમલ લીપણ, માનવ નૃત્ય એ
નિરખશે સહશે ક્યમ કારમું?
અખિલ વિશ્વનું ચિત્ર વિલોપીને,
યુગ અનેકની પૃથ્વીની વેદના
હુખવી, સર્જનચર મહીં વિભુ
નવલ સર્જન આશિષ આપશે?

તાંડવ

जगद्रक्षायै त्वं नटसि ननु वामैव विमुक्ता ।

૮ વ જૂઝીએ વજૂ ફેંક્યું? ઉદ્ધિ શું ઉમટ્યો? શંખ ફૂંક્યા સમીરે?
ફાટ્યો જ્વાલામુખી શું? રિપુદલ દમવા ચક્રવર્તી પધારે?
નાથેલો નાગ જાગ્યો? નહિ નહિ, ગરજે કેસરી પર્વતે, -ના
શંભુએ અટહાર્યે. ત્રિભુવનવિજયી નૃસિંહારંભ કીધો.

વિશ્વનું થડક્યું હૈયું, અહ્વાંડે ધોપ ઝીલિયા,
શંભુએ નૃત્ય આરંભ્યું, અક્ષરે નાદ ઉદ્દલવ્યા.
નક્ષત્રે માર્ગ આખ્યો, ને દેવગાંધર્વ ઇતર્યા,
ગણો સૌ હૃદયી ઘેલા નાચી શંખ ધમી રહ્યા.

પવનલહર ધીમી દેવદાર હલાવે,
 દિનકર તહીં ચંબી તેજ ફેંકે દિગન્તે,
 હિમશિખરમહીથી રક્તિર્ણિત ધારા
 રવિકરની લપેટે શંભુની સર્વ કાયા.

અંગે અંગે ગતિ વહી રહી સર્પ સૌ વીંટળાયે,
 ચંદ્રબોલિ ચમકતી ધીમું આગિયો જ્યેમ ભીડે,
 તાલે વાગી ડમર ડમરે, અંગુલિ ઠેક આપે,
 મૌંઝ ખેંચી રૂધિર ગળતું ચર્મ અંગે વિટાળે.

લક્ષ્મીજનાર્દન કુતૂહલ દષ્ટિ ફેંકે,
 વૃત્તે રસિક ગિરિજા શરમાઇ જાયે,
 ત્યાં શારદા મધુર મંજુલ ગાન ગાયે,
 વેદવાણી વદતા અમરો સ્તવે છે.

ડર્યો દક્ષ, સ્વમાનરક્ષણુ કર્યું, લીધો હવી-લાગ, ને
 પાયું અમૃત દેવને, વિષ પીધું, ને બર્જીવી સ્વર્ગથી
 ઝીલી માનવપાપ પૃથ્વી પરનાં ઘોયાં, અને નૃસ્યથી
 સાધે મંગળ વિશ્વનું પ્રલયમાં બ્રહ્માંડને રોળતા.

મૃદંગ વાગે કરતાલ બાજે,
 ત્રિલોકમાં ભૈરવનાદ ગાજે,
 મૃત્યુંજયી સૂર દિગન્ત માંહે
 કરી વળી શાશ્વત શાંતિ સ્થાપે.

પ્રલયેશ પ્રભુ ચંબ્યા, થાક્યા એ વિજયી મદે,
 હર્ષ ને સ્નેહથી જોઈ, અટ્ટહાસ્ય કરી રહે.

તે જોડે સ્નાત્યેનાં બાપબાપો
 પૃથ્વીએ પગલી આર્યકુલોની શોધી,
 તારે પદે ઉદધિ આ ધુધવે સમર્થ.
 તોડી અનેક યુગની જડ શૃંગલાઓ
 નિર્ગંધ થૈ પ્રલયનું ધમસાણુ માગે.

ઉદ્ધોધતો પ્રણમી સાગરરાજ તુંને:
 'પ્રાચી વિષે અમ નવોદિત ભાનુ જોવો
 તું વ્યાસ, તે શીખવીઓ નવધ્યાનમંત્ર—
 નિષ્કામ કર્મ કરજો, તપ એ જ સાચું..

તું હો ભલે સમયમૂર્તિ; વિપાદ મારે
 એનો નથી. જગતપ્રાંગણ કે વિભૂતિ
 આવે યુગાન્તર વિત્યે પલટાવવાને
 સંરક્ષવા યુગબૂની નવ કેડીઓને.

વર્ષો થયાં પુનિત ગંગ વહી ભૂલે સૌ,
 ભૂલાઇ એ જીવનધારક સંસ્કૃતિ યે;
 ને વ્યર્થ એ શ્રમ ભગીરથનો થયો શું?
 તારા પખાણું પદ; એક જ વાંછના કે
 તું અર્ધ લે, હું પ્રલયંકર થૈ પછીથી
 રોણું બધું. વળી કહીશ: તું આવ અંજા
 ને પાંચજન્ય થઈ ભારતને નિમંત્રી
 આ એક મંત્ર નવસર્જક આપજે તું:

“માનવીઉરની આંધી, ધર્મમંગલથી શમે;
 રાષ્ટ્રોનાં ઉરની આંધી, અહિંસામંત્રથી શમે.”

૧૦ શ્રી શ્રી
 જમની રજ મહો, હિમાદ્રિના પ્રવાસમાં
 વિચાર એક આવતો.
 ઉચે ઉચે ઉચે જતા, ઉભેલ દેવદારુમાં
 વસંતપૂર્ણિમાં સમે,
 કદિ અમાસ રાત્રિએ,
 દુઃખ, શોક, આર્તિમાં ડૂબેલ માનવી સમે
 વને વને ભમે અને
 સમીર મંદ શૈ રુએ ?

વૃંદગાન પક્ષીનાં, નિનાદ કોકિલાતણા,
મયૂર મત્ત નૃત્યમાં, રમે કૂળે કખૂતરાં,
તહીં ઉંચે ઉંચે જતા, ઉભેલ દેવદારુમાં
હિમાનીને લરે છ સાન્ધ્યરશ્મિ રંગરેલતા.

માનસેથી જડતા મને મળેલ હંસલા,
કહે જતાં જતાં જરા:
સમીર મંદ દેવદારુ વૃક્ષમાં રુએ અને
પાંદડે ઠરેલ ઓસ-અશ્રુબિંદુઓ પડે,
કહે બધે ઉરોવ્યથા
સ્વદેશની જ એ કથા.

‘વૃથા યુગાન્તરોની વાત, શેં કરું?

તહીં કરું?

યુગાન્તરોની એ કથા

ભુલાય ના.

ભુલાય ના

પરંતુ કાલઅબ્ધિમાલના દિગન્તરાલમાં
વિસ્તરેલ માતૃભોમની યશસ્વી કીર્તિનું
પ્રતીક શોધતો ફરું.

ન વિસ્મરું,

ન વિસ્મરું,

હંસ જાય દૂર દૂર, ને શમે વિરાટપૂર.

કાલની અસીમ ને અનંત ભોમમાં વહ્યા

અનેક સ્ત્રોત સંસ્કૃતિ તણા, અને સરસ્વતી

ડૂળી, અને રહી છ માત્ર

અશ્રુશેષ એ કથા;

ગ્રીષ્મ ગૈ, રહી છ માત્ર

શબ્દશેષ એ કથા.

જ્યુદ્ધીયે ધરા પે ભરતભૂમિ તને પામીઓ ધન્ય માનું.
અમ્બોધિ દક્ષિણે આતુજ પદ ચુમતો અર્પતો ઊર્મિભાલા,
જાએ જાએ જઈને ગિરિવર ચુમતો આભની તારલીઓ;
દૂરેથી આર્ય આવ્યા રખડી રખડી, તેં સિંધુતીરે સમાવ્યા,
આંખો મોયેઈ ઘણો એ, ધરધર પ્રકટયાં અગ્નિહોત્રો, વસ્ત્રાં કૈ
આમો ત્યાં, ગાય માધ્વી, નવરસભર આ અન્નપૂર્ણા રસાળા...

એવી વાતો પુરાની, રઘુકુલતણી ને યાદવો કૌરવોની
કૌંતેયોની ભુલાધ, ભગીરથતપની જાહવી યે ભુલાધ,
ભૂલ્યા સિદ્ધાર્થ, ભૂલ્યા...

આવ્યો ધરલામ જેના ખ્વજ પર ફરકે વાંકડી ખીજરેખા,
આવ્યો એ કેસરીના ડગભર ધ્રુજવે શીર્ણ હિન્દુત્વને એ;
ઝીણી એ ખીજરેખા પુનમ સમ ખીલી, ને ગ્રસે ચંદ્રને ત્યાં
રાહુ-સામ્રાજ્યઘેલો; પૃથિવિ પર બધે કારમી વેદનાનાં
દુઃખે રાત્રી છવાઈ; વરસ ખૂળ ગયાં; રે ઉષસ્તેજ ક્યાં છે?

મા! તારી જાહવીમાં શત શત યુગની ઘોર આકંઠગાથા
પૃથ્વીની-માનવોની શમવી સરજવા સૃષ્ટિ કે નૌતમાંગી
માણું હું ભારતે આ ભગીરથ સમ કૈ પૌરુષાર્થી યુવાનો
ને એની ગ્રેરણા શી અવિરત શ્રમ લે એવી મુગ્ધાંગનાઓ.

ઐનિકુબી અંતીમ હસ્થ

અમે સૈનિકોએ જનનીયરણે આ શરીરને
બલિદાને આપ્યું જીવનભર ઝૂઝી સમરમાં.
અમીરો, ખેડૂતો જીવનધન અર્પી અહીં સૂતા

તમારી મ્હોલાતે, અમર ઇતિહાસે કિરત તે
દટાઈ પોકારે: પરવશ વહાં ના નીર કઠી...
વહી વિસ્તાર ઘેલી જનમભૂમિમાં ગ્રાણ પૂરતી.

વિદેશીઓ આવી ગરવી તુજ ગાથા ભુલવવા
મથ્યા. અગ્નિજાળે સતી સમ દીપે તું શુભ ધરા,
અનન્યા તું મારે જનમભૂમિ પૃથ્વી પર સદા.

અને છેલ્લી મારી ઉરધળકને એક મનીષા:
હુંકાળા હૈયાને શિશુ સમયની હોંસ પૂરવા
તહીં દાટો મારા વતન મહીં એકાન્ત કબરે,
સુતેલી માતાના પદકમળની આરતિ કરી
રમું કાલાન્તે થે ચરણરજ થે એ જ પદમાં.

(૧) સોથી થે વધારે વર્ષોના પરચક્રમાંથી પોલાન્ડને સ્વાધીનતા અપાવનાર
માર્શલ પિલસુદ્સ્કીનું ૧૯૩૫માં અવસાન થયું. એના દેશવાસીઓનો એ
પૂજનીય ત્રાતા હોવાને લીધે સ્વાભવિકરીતે જ પોલાન્ડની સંસ્કારિતાના કેન્દ્ર
સમાર્થકમાંના વાવેલના કિલ્લામાં 'વીરપૂર્વજો'ની સાથે દાટવાનું રાષ્ટ્રીય
માન પ્રત્ન એને આપે. પોતાના મરણ સમયે એણે પણ એવી ઇચ્છા બતાવેલી
કે રાષ્ટ્રીય અસ્મિતાને માટે એના શરીરને વાવેલમાં દાટવું હોય તો થે એનું
હૃદય તો વિદ્વામાં એની માતાની કબર આગળ એના પગ આગળ દાટવું.

(૨) વિરલા (Vistula) હિંદની ગંગા જેવી પોલાન્ડની ઇતિહાસવિખ્યાત નદી.

 વૃંદાવને
કે રમે પ્રણયી કો ધુલગેદ લે, તે
ઝીલી હસી નયવતી પ્રિય, એમ અખિંધ
આવે તરંગસીકરે અભિનંદતો એ,
તેને ચૂમી અડખડાટ હસી રહી તું.

૧૩

ક્ષિપ્રા નહિ, નહિ હવે અલકા અમારી,
એ વૈભવો ભુલવતી નગરી અમારી;
રસ્તા બળ્લરમહીં રેલત વૈભવોની
તારે સદા નવવસંત, સદા દિવાળી.

ઉલ્લાસતા રસળતા ધનરાશિએ કે
આવાસમાં મદભરેલ કંઈક બાંકા,
સૌંદર્ય ને કનકવૈભવના પિપાસુ
હેમાંગિની રીઝવતા રૂપવેલડી કો.

પારેખ કે મૂલવતા નવરત્ન, તેવા
રશ્મિ ઝીલે અભિનવા રસદષ્ટિવાળા
નૃત્યે, કલા, કવનમાં;—સુભગા ત્રિવેણી
સંસ્કારની વહવતી નવભારતે તું.

ઉત્થાન રાષ્ટ્રનવચેતનનું અહીંથી,
એ ઉગ્ર અગ્નિ તણી જ્વાલ મહીં સમાપ્યાં.
બંદી થવા કંઈક, પ્રાણ દીધા કંઈકઃ
તું ઉચ્ચ શૈલ નવભારત-ચેતનાનું.

ઝાંખા તારાપ્રકાશે, પુનમસરતણાં ચંદ્રિકાનીર માંહે,
તારી આકાશરેખા ગગનધુમંટને વીંધતી, શોભતી એ.
એવી આકાશરેખા સુદૂર વિખરતી વિસ્તર્યા આભ માંહે
ને આ દીપાવલિના ટમટમ ધ્રુજતા દીપકો અગ્નિ માંહે.

શ્રીરંગપદ્યમ

૧૪

આ

જે અહીં પશ્ચિમવાહિની તટે
કાવેરીનાં ઉછળતાં જળ અંજલિમાં
લૈ તર્પતાં નયનમાં જળ ભભરાયે—

પિતૃ સ્મરં, સ્મરં પુરાતન ઇતિહાસ,
જ્યાં ગૌતમે રીઝવિયા પ્રભુ રંગનાથ.

આનંદમાં મગ્ન, અનંતશાયિની
હ્યાં મૂર્તિ છે સાગરપુત્રી-સખ્યમાં;
વિનાશની ઘૂઘવતી અશાંતિમાં
એ ચિન્તવે શું નવસૃષ્ટિ-સર્જન?

આ 'મંગલસ્નાન વિશુદ્ધગાત્રી'
કન્યા પધારે ગિરિજા સમોવડી
શું જાહવી મારગ મોડજો કરી

સંસારના ઉંઘરમાં પ્રવેશી ?

કેશ છુટા, સિંદુર સેંથીએ
અંતરપટ ખુલશે આજે, ને
રત્નદીપકનાં તેજ જીવનનાં
અંધારાં હરશે.

અલખલાવ અંતરમાં રમતાં
હૈયે ગીત મધુરાં ભરતાં
લજ્જા આંખોમાં નીતરતાં
સમપદી ભરતી.

સહિયારી જીવનની, રાણી
હૈયાની તું, હાથ મિલાવી
દૂર ઉંચે નભ માંડી આંખો
ધ્રુવતારો જોતી.

લીધાં વ્રતો અગ્નિ સમક્ષ, કન્યકા,
તે આજ આંહી કજળી જતો ભલે.
શમે ન, પ્રજ્વલાલિત વહ્નિ રાખજે;
વસંતનાં ચેતન પ્રાણુ ઝીલતી
વસુંધરા શી જગતે હલાવજે.

પી સિન્નને લક્ષ પ્રકરણે
હું હલાહલ શિવે, પૃથિવી પરે આ
તો યે રહું જગતનું ઉર બાળતું એ...
તાપે તપેલ ધરતી પરિતૃપ્તિ પામે

વૈશાખની પુનમના અમીસીકરોમાં,
એવી પ્રસન્ન અમીવર્ષણ કૌમુદીને
ઝીલી જગે વિષલય્યાં ઉરદાહ શામો.

~~31/4/83~~

૧૭

તા રા શ્વાસે શ્વસીને મગ ઉર ધનક્યું તેં દીધી પ્રાણદીક્ષા
 ખીંધી મેં સ્તન્યધારા તુજ ઉર વળગી અંગઅંગો વધ્યાં આ;
 તેં પ્રીછ્યું મૌન મારું, કુહુરવ સમજ તેં મને હાથ દીધો,
 તારાં ગીતો સુણીને શમદ તુજ વીણી થાઉં વાયરપતિ હું.
 તારી હૃદયે વિતાવી શરદ કઈક ને કેં વસંતો વિતાવી;
 કિંતુ મા, યૌવને તો પ્રણયજીવનની રાત્રીને હાથ આપી
 ભૂલ્યો. ના, ના, ભૂલું ના,—તુજ ઉર દરતું આંખ તારી કહે છે.
 સેવામૂર્તિ હૃદયે લે, જીવનભર રહે પ્રાર્થનામૂર્તિ મારી.

૧૮

મા રા ઉરે ક્રોધ અખૂઝ વેદના
 વર્ષો થયાં અંતર કોરતી હતી;
 યુગાન્તરોની અણદીઠ વાંછના
 મથી રહી સર્જન પામવા નવાં.
 તેં મુગ્ધ મારું ઉર ખોલ્યું, ને મને
 માતા! કીધો તેં દિવ, દૈન્ય ટાળિયું.
 રહે અધુરાં આવ ગાન મારાં
 ફરીફરી જન્મ લઇ કરે પુરાં.

૧૯

નિ દોષ ને નિર્મળ આંખ તારી
 હતી હજી યૌવનથી અગણ,
 કીધો હજી સાસરવાસ કાલે,
 શૃંગાર તેં પૂર્ણ ચિતા મહીં કર્યો!
 કુંળા હજી દેહલતા ન પાંગરી,
 કોમાર આપું ઉધડ્યું ન ઉધડ્યું,
 પહેરી રહે જીવનચુંદડી જરી,
 સરી પડી ત્યાં તુજ અંગથી જો!

સંસારનાં સાગરને કિનારે
ઊભાં રહી અંજલિ એક લીધી,
ખારું મીઠું એ સમજી શકે ત્યાં
મરી પડ્યો પાપ સમુદ્રની મહીં !

શિશિર આવે, ક્રૂર કાળ આવે,
ને પુષ્પ ફૂગાં દવમાં પ્રજાળે;
સુક્રામણી દેહકળી અરે અરે
વસંતની ફૂંક મહીં ખરી પડી !

વિપ્રશ્ન

ભ વરણમાં નાસી જતો ત્યાં
આંખો તારી રમતી રમતી
અંતરભાવ લહીને મારા

જીવનમંત્ર લખે.

૨૦

નિ તનવ ધરી શોભા થાળે સદૈવ શુભંકરા
કુદરત સમી મારે માટે ચિરં રસપ્રોક્ષણા.

૨૧

ઉદયદર્શન

પ્ર થમ માનવ આંખ ઉઘાડતાં
ઉદયદર્શનમાં થઈ મુગ્ધ એ
નવ ઉપા નિરખે બની ઉત્સુક—
નિરખી મેં પ્રથમે, હતી તેવી તું.

૨૨

૨૩

સ

સાધાર

ખે રમરે, મિલનનું સવાર એ?

જરીક—ના, એ નહિ શબ્દમાં કહું.

પ્રકૃષ્ટતાં કે શરમાળ પોચણી,

સુમંદ વાયુલહરે ધ્રુજ ઉઠી.

૨૪

સુ

સુખિરેખ

ધામુખની રેખ સંહેજ અનિલે ઉડાડી લટે

જરીક ઝડપી સરાગ, તુજ દેહસૌન્દર્યને

ચહું નિરખવા અમીટ દગથી. છીપાવું અને

તૃષા ક્યમ ન સ્પર્શથી તવ સુડોળ અંગાંગના?

૨૫

યા

આશ્લેષ

રુચિમતે! અધરની તવ લાલિમાને

જેઉં, ચૂમું—ફરી ચૂમું—નહિ તૃપ્તિ પામું;

જેવો પ્રમત્ત ઉદધિ ધરણી ચૂમે છે

વર્ષો થયાં, નહિ જરી પરિતોષ એને—

કેવો આશ્લેષધેલો અવનિશું રમતો, ખેલતો લાડતો એ !

૨૬

મ

આશ્ચ

ને શરીર અર્પિયું સુમનગુચ્છયું તે તદા,

ચૂમી લઈલઈ બધી કુસુમમ્હેક મારી કીધી.

પરંતુ તહીં ગુચ્છમાં અધખિલ્યાં ગુલોની કળી

જેવા ગાલો પરે શેં નયનથી નિતરે ઓસ શાં અશ્રુખિદ્ધ?

વ સંત વીતી, નવ આત્ર મંજરી
ખરી, પડી યૌવનદેહ મંજરી;
તે ગ્રીષ્મની વાદળજાયડી મહી

ઉગેલ એકાન્ત તળાવને ખૂણે

ઝાંખી લાલાશવાળી ધવલ કમલિની, એવું સૌંદર્ય તારું.

સ વર્ણપ્રતિમા સમી પ્રણયમૂર્તિ મારે હતી.
વનાન્ત, ગિરિગર્જિત, ઉદધિતીર, ખંડેરમાં
હવે વરસ કે જતાં પ્રણયમૂર્તિ શોધું ફરી.

અરે! સમીપ માહરી! જગતમાંહી શોધી વળ્યો?
વિચ્છિન્ન સહુ અંગ, ને વદન ખિન્ન, એવી અહીં
હતી જ પ્રતિમા ખરી, હતી પરંતુ અવશેષ શી.

ઉપમા

ઉર સ્નિગ્ધ અમી ભરેલ તે
હિરનું અમૃત ચાખવા જરા
અનુરાગ ભરેલ આંખથી

નિરખું ક્રોમળ દેહમાંહી આ;
મૃદુતા ધવલાં કરેણી
ભપકી કેસુકુસુમની વળી.

શશિ વા મૃદુ પુષ્પપાંદડી
ઉપમાનાં ઉપમાન થાય છો,
નહિ કોઈ થતાં તવાંગની
ઉપમા, જેહ અનન્ય સર્વમાં.

નહિ, નહિ, નહિ, બુઝું; ખાળ્યો અનંગ શિવે નહિ.
‘પણે નવવસંતમાં તરુણ કેસુડે ફૂટતી

કળી અધુકડી ખીલે; અરુણરંગી એ ડાંગળી

પરે ક્યુતરાં રમે કુહુરવે; તળાવે અહીં

નહિ જલ, સુંકું બધું નિરખતાં ઉડી સારસાં

જતાં યુગલમાં ભમે; ઉતરતી નિશા ગ્રીષ્મની.

આપાઠ વરસે, અને ગરજતાં ધને નાચતો

મયૂર મદમત્ત આ, અરર-એકલો? ના, નહિ,

સમીપ નિજ પ્રેમની મુરત મુગ્ધ છે દેલડી.

અને પ્રકૃતિમાંડશી નૃયુગલી બની જોડલી

રમે, શરદ ઉત્સવે, ગગનમાં દળે ચંદ્રિરા.

નવાંકુરિત, તમ, વા

શરતલ સુધાભર્યાં.

બધે પુરુષ-પ્રકૃતિ શિવ અને સતી શાં રમે,

મનોજ-રતિ જીવતાં અહીં અભિન્ન આ વિશ્વમાં.’

પ્રણયોર્નિ

સરી હું તો ધીમે પ્રિયતમ તણા હાથમહીં ને
પડી ચંભી ને ત્યાં પ્રિયમુખરતિ એ નિરખતાં
મળી આંખો બન્ને

હડયા આત્મા સાથે

વિરાટે એ ત્યાંથી પ્રસરી સહુ બ્રહ્માંડ ભરી દે.

સમર્પ્યાં બન્નેએ જીવન આમ એ પ્રિય હૃદને

ચિદાનંદે રાત્રી શરીર મનથી જે પર રહે.

અનંતે એ કાલે

લબ્યાં હૈયે સાથે

‘અહા! હોયે રાત્રી સકળ જગના લક્ષ તણી આ.’ *

યુ

ગા પહેલાં અને

હતાં પ્રેમી, ગાજો

વીત્યાં વર્ષોની કે અતલ સ્મૃતિના સ્રોત વહીને

મળ્યાં સ્નેહી પાછાં જીવનસરનાં સૌમ્ય નીરમાં.

અને હૈયાં કેરા

જીડા અંધારામાં

ભુલાએલા કોઇ મધુર ગીતના દૂર ધ્વનિ શો

તહીં ગાજો કોઇ દૂરસુદૂરથી એક પડધો!

વિચારું છું હું એ

સુણે તું એ સાથે?

જુએ જ્યારે સામું ગહન નયને તું, પ્રિયતમે!

અને હંમેશાંનાં સરલ અલિનન્દે સ્મિત વડે?*

* સિદ્ધી રિદ્ધકલ્પેન્ડ ઍન્ડસંતના કાવ્યનો અનુવાદ

કાં

તે ને પ્રેમને તું નિજ રૂપ મહીંથી કાઢતો તંતુ કી

વા તારી પ્રેમધારા અળખળ ઝરણું ઊલરે એમ વ્હેત

ટીપીટીપી ધડાતી કનકપટ્ટી સમી પ્રેમરેખા ઉકેલે,

જાડાંજાડાં નવાણો સમ ઉર મહીં ને પ્રેમનો સ્રોત દૂઝે,

વેરાને માતરિશ્વા પ્રણય અનિલની હૃદય, એવી વહે ને,

વેરે તું પ્રેમનું ખી નવકણ અરથે જેમ ખેડૂત ઓરે,

માતાના પ્રેમભાવે શિશુસમ હલવે પ્રેમ તારો જનોને...

તો તો એ શક્તિ તારી પ્રકૃતિ સમી ખીલે પંચતત્ત્વો પ્રકાશે

વા પ્રેરે કાન્તદર્શી જનપદ ઉવટે એહવી સિદ્ધિ તારી

ને લાધે આર્ષ દષ્ટિ; અસુરવિજયી તું દેવ જેવો સમર્થ.

સજ્જાની શક્તિ તારી, આણુઆણુ ભરતો તું વિરાટે સ્વયંભૂ.*

*મિટ્સકિથેવિચનં If you reel Loveનો અનુવાદ

પગલી?
 તું થી દૂર પડેલો આજે
 જીવનવનનો એકલ પંથી
 મારગ ભૂલી આવેઆવે
 શોધું એ પગલી.

૩૬

દર્મ મંગલ

શ્રો સજી જયપરાજય-ચક્રમાંથી
 સંસ્કારના શિખરપે ત્રીસ-રોમ પહોંચ્યાં;
 સંસ્કારિતામહી ન માનવતા જરાયે:

૩૭

—કાર્યજને દિવસ સત્તર રોમ બાળે!
 રે વાસુદેવિવિપમહીં અમી સહેજ હોશે,
 ઐશ્વર્યનું વિષ હલાહલથી ય ભૂંડું.

જે લોકશાસનમહીં ત્રીસરોગને ના
 લાધ્યું, અહીં ભરતવર્ષની પુણ્યભોમે
 સીમે અશોક જગતાપ નિવારવાને
 ઐશ્વર્યનું મુલગ મંગલ વિશ્વ માંહે.

એ ધર્મમંગલ થકી જગદાહ વામે,
 જેવી વર્ષાપ્રપાતે પૃથિવીઉરતણી વહ્નિઝાળો શમે છે.

નમત્ત આ માનવમેદિનીમહીં
 થાકેલ ધીમાં ડગલાં ભરીને,
 ધીરેધીરે કૂસ ખભે લઇને,
 ઇશુ પધારે જગદુઃખ શામવા.

૩૮

અનંતની વેળુ મહીં ય શોધવા,
 પુણ્યાળુ તારી પગદંડી પ્રીછવા,
 આવ્યું ન કો' એકલ સાથ દેવા;
 કારુણ્યમૂર્તિ! પ્રણમું, નમું, નમું.

જે સત્યને પ્રાણ અમૂલ્ય અર્પી-
 ને સુકૃતુ જીવન ધન્ય માને,
 સુવર્ણના પાત્ર વડે છુપાયલું
 સ્પર્શ્યું ન તે રોમન-દંડધારીને.

૩૯

૨૫

ક લિન્દિતીરે ધનશ્યામજ્ઞાવરી
 જ્યોત્સ્નામરે સ્નાન કરંતી રાધિકા
 પ્રેમેલયું ઉરનું ગોરસ આપવાને
 કદંબકુંજે વનમાલી શોધતી.

‘સખી શું પૂછે મુજને ધડીધડી ?
 એ પ્રીત એ અમૃતનેન-માધુરી
 આત્મ આજન્મ નિહાળતાં હજી
 કહે મુરારિ મળશે મને તહીં ?
 હૈયે જડી મૂરત લાખ યુગથી
 તો યે શમ્યો ના ઉરદાહ મારો.’*

* મૈથિલી કવિ વિદ્યાપતિના કાવ્યનો સાર

ਸਤ੍ਰ

અને બીજાં કાવ્યો

214 321 2/11

ਮੁਰਲੀ ਠਾਕੁਰ - ਪ੍ਰਤਿਭੀ -

[illegible]

7/9/65

CHIEF

ઋણમુક્તિ વાંછું ઋણમાં દયાતાં,
પુષ્પાંજલિ આ ઇતિ ભાગ્યરેખા.

પૂજ્ય વિદ્યાપ્પા

તથા

કૃષ્ણાળી પહેલ સરલાને

વ હે સદા કુલાવતી ઉદ્ધિને ઉરે નાવડી,
 ચહે મન, હું જે કદી સફર કાળ ક્યાં ભિપડું!
 તદા રમરણ આવિયું: વરસ એક યુરૂં થયું;
 ચહે તું ન ચહે ભલે, જીવનનાવ વહેતું રેલું.

અને જગત ધૂમવું વહવું પ્રેમ યા વીખમાં,
 હજી મરણ ના મળે વહવું ત્યાં લગી વહેણમાં.

સાતાનો

ક હે છે લોક કે 'તારી માતા લાડ લડાવતી.'
 માતાનાં લાડની મારે સ્મૃતિઓ એમ રાખવી!

ઝંઝિલા

વ સંત જગટોડલે વિવિધ પુણ્યમાલા ગૂંથે,
 મહોં અનિલ ગુંજતો સુરભિછાંટ દેતો રમે,
 હસંત નલભાલ પે લલિત ભાનુનો ચાંદસો,
 હસંત મનુબાલના મુખ પરે દળે લાલિમા.
 પ્રમત્ત વિહંગો ઉડે પૃથિવી વ્યોમ વેરાધને,
 અને કિલકિલાટથી મધુર સૂર છેડી જતાં;
 સુહાગ સુરલોક શા, અમલ ઈંદ્રની આંખનો
 દિસે સકલ લોકની ઉદ્ધતી જતી આંખમાં.

વિરાટ મન મોકળાં સ્વજન સંગ સોહામણાં
 રમે નવ પ્રભાતમાં, સકલ જીવ આનંદમાં.
 ઉપા: નવ ઉદ્યાદ એક ક્ષણમાં બધે વિસ્તર્યાં,
 અને ગગનઆંગણે અવલ રંગ ઝોઢી પળા
 ઉપા મગન સુંદરી નવલ નૃત્ય ત્યાં કેં કરી.
 રહે જગત શોચતું, કળી ન મંદબુદ્ધિ શક્યું.
 અનેક ઋતુ આવી ને જગતમાં ધૂમી ગે જતાં
 હજી નવ-વસંતની જગતને રહી ઝંખના.

દી હાં લલિત લોચને સરિતનીર આ નિર્મળાં,
 સુધ્યા ઘનગભીર શબ્દ ગિરિશૃંગના ભવ્ય શા!
 લહી વિવિધ પુષ્પની વિરલ ગંધ હૈયાં ભરી,
 અને દિગદિગન્તની વિરલતા લહી જ્યાં જરી,
 —થયું સ્મરણ સ્હેરનું; સ્મરણ ગ્રામનું એ થયું.
 વહ્યાં સ્મરણમાં ગદ્યાં સ્વજન સ્નેહી સંગાથીઓ
 લહ્યાં સ્મરણ તે ય સૌ સરિત શાં વહી એ ગયાં;
 રહ્યું ન અવશેષમાં સ્મરણ શેષ કેં એ હવે.

રહે સ્મરણમાં શું તે, ઉર અગ્નિ બાણે નહીં.
 હતો પ્રકૃતિ મધ્ય હું, પ્રકૃતિ રમ્ય ખીલી હતી,
 થયો વિવશ તેથી હું, હૃદય રાગ્યું સૌન્દર્યના
 થતાં અનુભવો ઘણા, અનુભવો હજુ એ થશે.
 છતાં,—

સદા સ્મરણમાં રહે અનુભવો ખરા એટલા. વિષમતા

સ્મરણ પ્રત્યક્ષ

મ ને, પ્રણય ભાવ કે સુખની લાલસામાં કદી
 જરો જકડશે નહીં સ્વજન બંધુ મિત્રો કરી;
 હતી ઉર વસી કદા મિલનઆશ તે જો શમી
 અને નીરવ શૂન્યતા ઉર છવાઈ જામી રહી.
 અકેલ વહતી જતી સરિત દેશદેશે રમી,
 છતાં ન ઠરતી ક્યહીં, ત્યમ હું એ ઠરું ના કદી;
 અકેલ વનરાનમાં અખિલ વિશ્વમાં આગ્યું,
 સદૈવ અવિરામ હું ભટકતો રહું ક્યાં ન ક્યાં!

અગ્નિ પગ લાગતાં પથિક ઠોકરે લે કદી,
 હું એ વિધિની ઠોકરે ઉછળતો રહું કાંકરો;
 અને અકલ કાલના વમણમાં વિંટાઈ જતાં
 ભલે સકલ સ્થૂલ તત્ત્વ ઉરચેતના એ શમે.
 ચિતા મમ જલે ક્યહીં ભડભડાટ તો એ તમે,
 ન છો સ્વજન આવશે મરણ એવું રૂચે મને.

જો જનમ લીધ મેં વિરલ બાલ્ય તો આથમ્યું,
 યુવાન અવ હું બન્યો સપનભોમ તે ચે સરે,
 મળ્યાં જન ઘણાં જંગે, સ્વજન કોક ક્યાંક્યાં મળ્યાં,
 તદા ચહી દયા કૃપા, વિમલ સ્નેહ યત્કિયત,
 ચણાં, ઉર વસે ચણું, મૃદુલ ભાવ ઢાળે ચણું;
 છતાં ન ઉર ભીંજાયું: ઉગડ ભાવિ મારું કહું?
 હવે સ્વજન હું, તમે સ્વજન જો ખરાં હોવ તો
 ક્ષમા કદિક આપજો ઉણપ-આળની હેતથી.
 નથી ઉર સસકત આ, અગણ હંખથી મૂજતું,
 ચદ્યું ઘણું ય ઠોકરે ઉછળતું ઉગારે રણું.

કૃત્ય (?)

ઉગાર ઉછળે ભલે, ઉર ઉગાર ના આણશો,
 તમે હૃદયગોખમાં અવર કૈંક ખીલાવજો.
 મને—મુજ ઉરે હવે દહન થૈ જવા વાંછના,
 તમે નિકટ નાંવશો; ઉચિત અગ્નિથી નાસવું.
 જલે ઉર, જલે બધાં રુધિર અસ્થિનાં માળખાં.
 પછી સમય હોય તો ફૂલ-ચિતા રહે શેષ તો

—ફૂલ આંસુથી તર્પજો!

જલા કુંભુમાંથી જન ઉરે તુલ્ય કાષ્ઠ જલા
 પ્રહીકે દ્યેમાં તો તબલિન દત્તે જલા
 હિલે ભાગે ભો રત્ન રૂપિય હાતલિ વલિ
 હસે પ્રાંતમાંથી ફૂલન જલાની તલિ વલિ
 જલા વચ્ચેમાં રત્ન રૂપિય
 શિતાન જલા માંવે લોકે
 = ૧૭/૧૫/૫
 રત્ન રૂપિય

વિકલતા

અનેક યુગથી સહી વિકલતા પ્રભો! આટલી,
 વિલીન ક્યમ ના થતી અસહ દૂરતા ભાવિની?

૭

મને ય, મમ સર્વને કદિક દૂરથી ડારતી,
 કદી નિકટ આવતાં સકળ લીન બૂલાવતી;
 રહું સહન ના થતાં, રુદન કોણ એ લેખશે?
 અને હૃદયદાહને કવણ એ પ્રભો! દારશે?
 નથી જગતમાં ભયાં વિમલ તત્ત્વ શું એહવાં
 વહી જનઉરેઉરે દહનદાહ જે બૂઝવે?

૮ મ શાશુ! ઉર ડંખતી વિજન લોમ બિહોમણી,
 જ્યહાં સ્મરણમાં ઉઠે સ્વજનની ચિતા ધીખતી,
 દિને ન જન કો' મળે, સમીપ વાસ ના કોઇના,
 નિશાસમય શબ્દ ઘોર જ શૂગલ વા શ્વાનના
 જિઠે દ્વર-સમીપમાં, નિંદરસેર તૂટે કદી,
 અજંપ ક્રૂર સર્પ શો વિષમ દંશ દેતો દહે.
 ચિતા સ્વજનની અને સપન શાં જ સંહારણાં
 તરે સ્મૃતિપટે બધાં નિજ વૃતાંત વિસ્તારતાં.
 ધડો મરણુ, બિંદગી, સ્વજન-ચાદનાં તાંડવો,
 અટૂલ મૃદુ ઉરના સરલ ભાવ સંહારતાં.

જતાં હું ઉરથી ચાહું,—
 સ્મશાનભૂમિને નમું. વિરલ શાન્તિ પામું જ્યહોં.
 કદા રાખ લઈ જવું, શય થઈ કદા જ્યાં જઈ
 નિરંતર લહું મીઠી સ્વજનગોદ એકાન્તમાં.

૯. હોશ જાણે :
 હતી પળ અમૂલ્ય એક, નયનો ભરી નીરખ્યા
 અનેક યુગલક્ષી કૃત્ય કરતા જતા સૈનિકો.
 હતી પળ અબ્બેડ એક, જનતા દીડી ઘૂમતી
 પ્રયંડ બલ તેજ શૌર્ય વહતી રણે મોખરે.
 ઉદ્યાં વિરલ પૂર એ, સહજ કલ્પના ના હતી
 કદી ઉતરશે; અને સહજ શાન્તિ વ્યાપી જશે.

ગયા દિન, થયા 'હતા', નજરમાં ન પાછા તરે,
 ભવિષ્ય જન ના કળે! જગતમાં ન કોએ કળ્યું.
 વિચાર નવ યોજશું, નવલ પંથ કે શોધશું,
 ફરી જગ ગળવશું, જનની કૃપા દીપાવશું,
 સમર્પણ કરી બધું જગતને ય દેખાડશું,
 'અમાર જનની' તણી પરમ ભાવના પોવશું.

વિ

લાસ ન, વિહાર ના વિલસ ખાણવાની સ્પૃહા!

૧૦

કલા ન, કવિકલ્પના, લલિત ચિત્ર બેવા તૃપ્તા.

મણા ન ઉર કાંઈ એમ મન માનતો હું જનું
અને જગઉપાધિની લપ ન કાંઈ લાગે મને.

સદા સૂરજ ઊગતાં સતત કામ આરંભીને
વળું સરવની પછી ગૃહ લણી હમેશાં જ હું,

પછી જરીક જે કંઈ જરૂર દારવાને મળે
લઈ ઝટપટે પડું નિદરચાંદ થોડી ઘડી,—

અને મળસકે ઉડી નિયત કામ જે પ્લેઝ્યું ને.

મજૂર મમ દેશ, ને મજૂર હું ય જન્મ્યો ત્યહી;

સદા ખડ ઉખેડતો, નવીન ખેડતો, વાવતો,

મજૂરી કરતો મરું જીવનખેડ ખેડી સદા.

આશાના એકાન્ત

સુ

રમ્ય ઉરવાદના સહજ તાર તૂટી ગયા,

૧૧

હવાં વિશ્વ એ પરે વિશ્વ અંગુલી ફેરવું,

મળે ન સ્વરમેળ, કાં અજ્ઞાન મૌન ધારી રહું !

વિચાર શતધા કરું, નવલ ગીત ગાવા ચહું,

મથું જ લલકારવા, થઈ હતાશ પાછો પડું.

ઉંઝે ઉદ્ધિમાં અનેક નવદહેર ને ઊજળે

જાએ ગગન ખેડવા; ઘડીક ઊજળી વિસ્તરી

વહે હૃદય લગ્ન થૈ પૃથિવીપાટ ફેલાઈને.

રકુરે અકલ ગીત કિંતુ નહિ વાદ આ ઝીંકતું,

રચાય સ્વરમેળ ના નવલ સૂર ગ્યાં ઊઠતા,

હતાશ સલિલોર્મિ શા સહજ વેગકાર્મિ જતા.

તૂટેલ સહુ તારમાં મૃદુલ તંતુ આશા તણો

દોડા; પુરત સજ્જ થૈ નવલ એકતારો કરી

સહર્ષ ઉરવાદનં અણુઅણુની આલાપું હું.

— "હૃદય"

૧૨

હવે'તી મારે,
સખે જાનેમાને,

કહું છું તે આજે, ઉર ધીરજ ખૂટે લય થકી:
'રખે દેતી હાવાં ઉરપુલ ગિઝાવા વિરહથી.
પ્રિયે! ગુંજે મારો ઉરબ્રમર એ અંગુળ મહીં.'

૧૩

હો હૃદય કેવડું? ઉદધિ ભિજળે એવડું?
ન તો વળી જ કેવડું? અસીમ આલ જેવું કશું?
હજીય અદકું અમાપ જ વિરાટ અત્માડથી?

હશે હૃદય એવું શું મનુજકલ્પના ના કળે.
કરી કવિત કેટલા કવિવરો મથે માપવા
જતાં નવ કળાતું કેં ગહન એવું તે શું હશે?
કહે 'હૃદય હોય તો હૃદયની કળે વાતડી';
કહે 'હૃદય હોય તો હૃદયની પ્રતીતિ લહે
અને પ્રણયી એકલાં હૃદયનાં ઉડાણો કળે.'
મને ગમ ન કેં પડે, હૃદય છે ન વા, ના કળું.
હું યે પ્રણયી હોત તો સકલ ભેદ જાતે કળી.

હશે

૧૪

હશે પ્રિય તું ક્યાંય શું?
હશે પ્રિય જરૂર તું.
ન તો ઉર ન આટલું કદિ થ આમ ઝંખ્યા કરે.

કરું કવન કેંક હું, નવ કદી કહીં-કો સુણે;
લવું પ્રણયવાતડી તવ વિના કહે કો સુણે?
ભમું બ્રમર જેમ તો થ નવ હું સખે ક્યાં લહું.
પ્રિયે! પરમ ભાવપૂર ઉરફૂલ એ તાહરે,
કહે કવણ પંથ એ વિમળ આગ જ્યાં તું વસે?
ભમી ભવન શોધતો સકલ, એકલો ત્યાં મળું
તને પ્રિય સખી, અને ઉરભર્યા બધા ભાવ જે
વહાવી તુજ પ્રેમમાં નવલ આશ આનંદથી
કરે પરમ લહાણું અકથ સ્વપ્નતાદસ્ય હું.

અ તુલ સુખ માણતાં, રસભર્યાં ઉરે રાગતાં,
પરસ્પર હસી રમી નવલ ભાવથી પ્રેરતાં,
કુરી આવનવી સખે પ્રણયવાતડી, સર્વ એ

વહું સમયઘોષમાં, નવ ભલે હવે સાંભરે.

હરી; નવ કદી હવે પ્રણયદીપ્તિ ચેતાવશે.

વિદાય સહુ રનેહીઓ ! ગત ન ગોઠડી આણશે

ઉરે તમ કદી હવે, નવલ સાયમાં રાગજો.

સરે સકલ સ્થૂલ બંધ, સરતા જ છોને હવે !

રહે ઉર ઉડા પડી પ્રણયદોર ના જોલશે.

હવે મળશું કો દિને નવીન કો વળી સૃષ્ટિમાં,

અળાણુ ઉર ભેટશું, પ્રણયગોઠડી માંડ્યું

અને વિરહતી કરી સકલ વાતડી રાગશું.

વિદુળ ગીત

હ તો હૃદય ઝંખતો, વિરલ સ્વપ્ન કે ચૂંચતો,
અને પરમ કલ્પને વિવિધ દહાણથી રાગતો;
મને મન ન રુચતાં વિફલ તર્કવિતર્કને

કદી ન ઉર આણતો, સહજ હર્ષ ના ટાળતો.

અને કદિ કદિ જ જ્યાં અકુલ એકલો હું થતો

હમેશ ઉરવાદને ઝણઝણાવી આલાપતો,

અકચ્છ રમ ભાવ પ્રેમભર ગીતડાં ગુંજતો.

ગયા દિવસ એ બધા, વિરલ સ્વપ્ન એ તો સર્ચી;

શમી વિરલ કલ્પના, હૃદય શૂન્ય આ તો થમાં;

મળ્યાં હૃદય તો ય આ વિરલ સાથ શેં ના ટક્યા ?

મળી જરીક વારમાં સકલ હર્ષ આટોપિયા.

હવે જીવન જીવવાં વિફલ હાસ્ય દેખાડવા;

જગે સહુ જનો તાણાં હૃદય રાગતાં ભાગવાં,

અને પળપળે વિયોગધડીને સ્મરી શાયવું !

રહ્યા બસ, સખે, ઊભા વિકટ બંધ વીતાડવા !

સખે ! હૃદય ભેટિયાં, વિરલ મસ્તીમાં રાગિયાં,

સર્થાં સકલ ઝો, રહ્યાં સ્મરણ માત્રમાં કે ગૂંથ્યાં.
થયાં ઉભય દૂર તો વિકલ ગીત શાં ગુંજ્યાં?

૧૭

સ્મૃતિધેલાં
ઝાણ્યો પોતાનો તો પ્રિયજન હવેથી વિસરજો,
ચલ્યો કો કાળે તો પ્રિય નવ કદી યાદ કરજો;
લહ્યાં સ્વપ્નો તેનું સ્મરણ નવ પાછું કદિ થત્તે,
રહી આઘાં આઘાં ઉભય દિલભાવો લય થત્તે.
નથી આ સૃષ્ટિમાં જીવન જન કો'નાં નિરમિયાં
ફૂલોની શય્યામાં સુખરૂપ સદાયે વિહરવાં.
વિયોગે શાન્તિ છે; વિકટ ક્યમ તેને વદ કહું? મરાઈ મહા
પ્રીતિતરવો શામ્માં નવ કદિ ભલે વ્યક્ત બનતાં.
મળ્યા આત્મા છો હો, નવ કદિ સખે તું ય સ્મરજો;
છૂટયાં તે હૈયાંને નવ જરી હવે યાદ કરજો.
જુદા રૂહેવામાં યે ઉર અખૂટ આનંદ લૂંટશે.
સ્મૃતિધેલા જેવો પ્રિય નવ કદિ તું બની જતો,
મને મંભારી ના મધુર પળ કો કિલ્લ કરજો;
ભલે તે કલ્પેલાં મૃદુલ સુખ સૌ યે શમી જતાં,
ગયાં સ્વપ્નો, તો ઝો સ્મરણ પણ છો ને શમી જતાં.

૧૮

ગું થાયાં હૈયાં જે અવસર યદિ ના મળી શકે,
છતાં ભાઈ તેને સ્વજન ગણીને માફ કરવાં.
ગુંથાયાં હૈયાંને અવસર ન કો ધન્ય અદકો—
ગુંથાયાં જે કાલે અવસર મહા ધન્ય વિરલો.

ગુંથાયાં હૈયાં એ—

ખીસેલાં પુખ્તો એ રિગત સહ રમે, મૌન વદને—
ઉચિત રિગત લસે મૌન હૃદયે.

ક હો સખિ ! કહો કંઈ હૃદયમૌન તૂટે કહો,
 કહો સખિ ! કહો કંઈ ઉભય મૌન છૂટે કહો.
 ચઢે સખિ ! પણે શશી જલધિ ઉપરે દૂર ને
 અનંત લહરી ઊઠે ઉદધિ યિન્દુયિન્દુ મહીં;
 ઉપા નવ સુહાગ દે, સુરભિજાંટ દે પુષ્પને
 જ્યહીં ભ્રમર ગુંજતા પ્રણયગીત આલાપતા;
 ચઢે ગગન મેઘ ગાઢ જલ સ્થામ દીસે જ્યહીં,
 મયૂર મનમસ્ત મત્ત બની નૃત્યકેકા કરે.

સનાતન સયોગ આ સકલ જોડ નર્તાવતો,
સનાતન વિયોગ શું મનુજ ખેલડી માટ તો ?
 લલે ઉદધિ સોમ ને રવિ નિશા વળી મેઘ ને
 મયૂર નવ કૈ વહે; કવિજનો કદા એહનાં
 અને ઉભય આપણાં પ્રણયમુગ્ધ હૈયાતણાં
 કવે કવિત કોક દિ',—ઉભય આપણે કાં ન તો ?

નિ રાશ સખિ છું કહું ?—નયન જ્યાં મળે આપણાં !
 વિપાદ ઊર છે કહું ?—મિલન જ્યાં થતાં આપણાં !
 મહોત્સવ સખે કહું ?—નયનમાં તરે મૂર્તિઓ !

૨૦

રસોત્સવ સખે લહું ?—સજલ જ્યાં બને ચક્ષુઓ !
 કહું ભરતી ઓટ, કે વિરલ નર્તનો લાવનાં ?
 કહું યનગનાટ, કે સરલ વહેણ અંબોધિનાં ?

નથી સરિત તું સખી, ઉદધિ હું ન વા યે વળી,
 છતાં ઉભય શું નથી ? ઉભયમાં નથી શું કહે ?
 વિપાદ, દુઃખ, સ્પન્દનો, સુખ ન શાન્તિ વા કૈ કળે.
 પછી વિવશ શું થવું ? વિફલ ચિન્તનો એ મ શું ?
 નથી નથી વિપાદ, દુઃખ, સુખ, શાન્તિ, કંઈ અહીં,
 નથી સ્વજન, મિત્ર, શત્રુ વળી અન્ય કો વ્યક્તિઓ;
 ન શેષ કંઈ યે રહ્યું,
 વિશેષ સખી શું કહું ?
 —ઉભય જ્યાં અહીં આપણે ?

અ

કળ અંતરભાવ રહ્યા તરી,
પગપગે પીડતા ન કળે જરી;
અતલ આ ઉરમાં તરતાં અહીં.
વમળ કૈંક ન શેં આટકે જરી?

ધડીક થોભ પ્રભા ઝરતા શશી
પ્રકટ ભાવ કરી, મમ ઉરની
સકળ ભિન્ન અવિચળ હેતની,
રસ ભરી જરી સ્પષ્ટ વહાવની.

{ જીવનપંથ તણા સહી ધાવ સૌ
અમર લ્હાણુ લહું ઉરમાં ભરી,
પણુ અગોલ ન ધા હું. સહી શકું
જીવનપંથ ન વ્યર્થ કરી શકું.

મિનિજ

અ

હું હું તુજને' કહું? નહીં, ઉર ઉધાહું છે; સુમન શું મૃદુ મોન એ
લસે વદનપે જરી. સ્મિતસુગંધ શું કોક દી
લઈ ઉરસુવાસ તું કુસુમ જેમ સંભાળજે.

‘ચહેછ તું મ કે?’ પૂછું?

નહીં, સખી નહીં કદી ઉભય ઉરને પૂછવું.
વહું છું વહતો રહીશ જગચ્છેણમાં એકલો,
સમીર જ્યમ ગુંજતો પ્રતિક્ષણે સખે એકલો.

‘ચહે ન તું મને?’ પૂછું?

નહીં નહિ, નહીં સખી જીગર એટલું હું કરું.
સરે અનિલ ચુંગતો સરિતચ્છેણની ભિન્નિઓ.
સદૈવ ઉર સ્પર્શતો, વહન ચંભવા ધ્રુવિજીતો
લશે!—પણ મળે જઈ સરિત સાગરે. ચંચળા!
હું મે તવ મળીશ ત્યાં ઉદધિ પાસ વંટાળમાં.

તમે મમ ઉરે કરી અજળ કો કલા કાગિની,
તમે મમ ઉરે રચી વિરલ ભાત કો પદની;
તમે મમ ઉરે ભર્યાં સુભગ રંગ સંધ્યા તણા,
તમે મમ ઉરે મઢી સકલ ચારુતા વિશ્વની.

તમે મમ સમીપ ક્યાં?

તમે ઉર સમીપ ક્યાં?

—અગમ પ્રશ્ન ઊઠે ત્યહી;

અન્યાં ઉર વિમૂઢ આ વિમૂઢ, વીજળાથી વીંધ્યાં

ઉરે થનગનાટ ને જરીક દોષ અંગાંગના

થતાં ઉભય ચિત્ત તો પ્રણયદોષમાં ડૂબ્યાં.

‘તમે’, સહજમાં ‘તું’ ને સકલ વિશ્વ પહરી ગયું.

‘ઊઠો’, ગૃહિણી ઉચ્ચર્યાં; સકલ સ્વપ્ન ચૂરા થયું.

અન્યથા

અયિ! મન્દ પ્રકૃષ્ટિ આંખલરી,
નિરખું રસભાવ સુધા ઝરતી
અપળા નભવિદ્યુત શી સરતી
ઉર એતન હાસ નવાં ભરતી.

મુખ હાસ સખે! વિમળાં કુમળાં,

ઘડીમાં રમતાં, ઘડીમાં રમતાં

નેવલા ઉરદહાવ ભર્યાં દૂદતાં

રસીલાં ઉર પાત નવી વદતાં.

તુજ વેધક નેન તણાં કિરણો,

ઉર ખોલું ન ખોલું ધસી સરસાં

રસસેર થકી વિમળું કરતાં

મુજ એકલ શુન્ક ઉરે રમતાં.

ઘડી એક રહું નિરખી સખિ હું,

તુજ પ્રેમ તણાં ઉરગીત સુણું,

મમ અંતર હાસ્યભર્યું રમતું,

ખસ એક જ એ ઘડી ધન્ય ગણું.

૨૫

પિ

સેદ

ય! આજ સખે! નવ રાત અને
વચને વદને રસ પ્રેમ તરે.
જગ સર્વ શશી નભ તારક ને
સખી તું ય અલી ઉર કૈં મલકે!

તુજ પાસ રહું નવ લેશ હું,
નયને નયને નિરખી જ રહું;
તુજ આજ પ્રભા સખિ! ચારુ દિસે,
ઉર કૈંક નવા અયિ ભાવ શેઠે.

મમ અંતર જો રસધેન ચઢે
વદ તું સહુ એ કઈ રીત કહું?
ઉરપ્રેમ તણાં મધુપાન મળ્યાં
રસધાર તણી ઉર શાન્તિ વહી.

ક્યમ હોય મને પરવાહ હવે?
રસ મિષ્ટ જ જો જગ પાન કરે
જગ હંસ સુમૌક્રિતક સર્વ ચણે
રસહંસ ઉરે ઉર મોતી ભરે
સખિ! તું ય ઉરે મમ પ્રેમ ભરે
પછી કેમ કહે આળગાં રહીએ?

શશી તારક સૌ બહુ દૂર વસે,
જગ જંધ્યું પણે સહુ શાન્ત દિસે,
પણુ આપણુ જે ઉર જગત એ
રસનયોત મહી નવ નૃત્ય કરે.

સ્વીડીઝ

૨૬

પટ

શ્વીહિયે ઉદધિ રમતો મત આશ્વેપથેલો,
અંગાંગોએ ચૂમી લલલઈ હર્ષધેલો ધુમંતો,
છંછેડાતાં કદિક સહજે ક્રોધધેલો સગવે
પાછો જાયે ઉરતટ તથા પૃથ્વીને દૂર મૂકી.

ખારો ખારો અસહ વિરહે ઘૂઘવે ભેટધેલો,
 બુલે શંખે પૃથિવીઉરનાં હેત ને હું મીઠાં ?
 પાછો આવે,—ઉલટલર ત્યાં લાડિલી પૃથ્વી એને
 આલિંગે, ને અમીશીકરની ફૂલની વેણી આંધે.
 ખારો એવો અરધ ઉરથી ભુજ માંહે લંપાવા
 આવ્યો ત્યાં તો ઉર સહ લીધો;—નિત્ય લેજે ભૂલું તો.

શ્રીજીવજી

પ ગલે પગલે વ્યાધિની લ્હાય, નિશદિન આગતી હો છ!
 એની ઊની ઊની રે આંચ, જઈ ક્યાં ઠારવી હો છ!
 ઊડી ઊડી અંતર-આશ, પૂરણ ક્યાં પાડવી હો છ!
 નહીં આ દેહગહીં જો સાર, નીરસ શાં છવવાં હો છ.'

૨૯

‘ધેત્રી એવા એવા વિચાર, કુડા શા લાવવા હો છ!
 એ તો ખોટા ખોટા આભાસ, હૃદય શીઠ બાળવાં હો છ!
 સજની રહેવા દો એ ઉચાટ, છવન જૂઠાં નથી હો છ!
 નથી જગ માંછ સજે, શું પ્રેમ ભર્યો ઉર ઉરમાં હો છ ?
 સખી દુઃખનાં મૂકી દો ગાન, અંતર દો ખીલવા હો છ.’

અંખના

અ એ જ્યારે અંખના!
 કે જગે જ્યારે અંખના
 ઉરને અદીઠ કોઈ મનિદે-જગે

૨૮

સાગરની ભરતીને પાળ કોણ આંધે ?
 ચાંદનીનાં પુરને કોણ ક્યાં ઉલંચે ?
 સરિતાનાં નીરનાં વહેણ કોણ ખાળે ?
 ધરતી-પેટાળનાં નવાણ કોણ આંધે ?
 મનડાંનાં માનવીની અંખના !—જગે

એવી એક ઝંખના, જાગી મોરે મન્દિરે,
ઉરને અદીઠ કોક મન્દિરે.

કવિની કો રમ્ય કાવ્યઝંખના—

કે કલ્પનાની ધંખના

એવી એક ઝંખના

જાગી મોરે મન્દિરે—

ઉરને અદીઠ કોક મન્દિરે—જાગે૦

કાલના કરાલ સૌમ્ય નૃત્ય શી!

રુદ્રના પ્રચંડ એક નૃત્ય શી!

સૃષ્ટિસંહારકાલ નૃત્ય શી!

એવી એક ઝંખના કે

મનડાંના માનવીની ઝંખના

જાગી મોરે મન્દિરે—

ઉરને અદીઠ કોક મન્દિરે—જાગે૦

૨૯

હાં રે સખી! આલલાંને ગોખ કોઈ માનવી!
ગૂંથીગૂંથી તારલાની ચુંદડી ઓઢાડે,
કે પૃથ્વીને લાડ શાં લડાવે!—હાં રે સખી!

કદી વાયરાની વીંઝ દે, ને ચુંદડી ઉડાડે,

કે ફૂલડાંની પાંખડી હસાવે!—હાં રે સખી!

કદી વીજળીની આંખડી નચાવે,

કે આલલાં ય ભેદે!—હાં રે સખી!

કદી આંદો તો લાગુ કદી લાલમાં,

કે મેઘધનુ કીકીઓમાં ફૂટે!—હાં રે સખી!

સખી આઘેરાં ગોખમાં કો માનવી!

કે વાદળાં સંકેલે—

ને પૃથ્વીને સાદ દેતો દોડે!—હાં રે સખી!

એના સાદે પૃથ્વીનાં અંગ કાંપે,

ને સાગર દહેરે!—હાં રે સખી!

છૂપી છૂપી ખેલ કાંઈ ખેલે
 ને હાથડાં હલાવે!
 કે ઝરણાં હસાવે!—હાં રે સખી!

હાં રે સખી આલસાંને ગોળ કોઈ માનવી,
 છૂપી છૂપી ખેલ કાંઈ ખેલે,
 કે સૃષ્ટિનાં સોણુલાં સજવે!—હાં રે સખી!

આલના સરોવરે દીડાં મેં એક દિ'
 ગાંધતીનાં નીર તો હેલે ચઢ્યાં,
 કાજળા અનંત સેર પસરી અનંતમાં

૩૦

પૃથ્વીમાં પૂર એનાં રેલી રહ્યાં;
 વિરહી વિલાવરીના હૈયે વહ્યાં જલ્દી
 પ્રીતમનાં સોણુલાં તાવ્નં થયાં.

કાંડે કાંડે એને આશાના આશરા
 હૈયાનાં રિમત એના મુખે ફૂટ્યાં;
 એકલી વિલાવરી ને હું ચ દતો એકલો
 જગમાં પ્રવાસી ખે કાલાં હતાં.

ઉરદોલ

ઝૂલે જરી હો! ઝૂલે જરી,
 ઉરદોલ આજ મારો ઝૂલે જરી.
 ધરતીને ખોળે ને આબલાંની ઝાંચે,
 ફૂલડાંની ઝાંચે ને વાયરાની. હૈંદે—

૩૧

પ્રેરણાનો પ્રેયો એ ઉઘટે ઉમંગે—

ઉરની વાદી મારી ગુંછ રહે!

ઉરદોલ આજ મારો ઝૂલે જરી હો!...ઝૂલે

સંસારી સાથ આ દહેરે બે સોણલે!
આકાશી તારલાનાં તેજ શાં અખૂકણે!
હૈયાના કોડ કાંઈ તોડે અખોલડા!

સૌએ ગુંજે પ્રેમગીતો લળી!

ઉરદોલ આજ મારો ખૂલે જરી હો!...ખૂલે

ધરતી માડી ને મારો સંસારી સાથ આ

હૈયાના હેતનાં મીઠાં બન્ધન જ્યાં!

ગૂંથી ગૂંથી મેં મારી મનડાંની માળા!

નમું જગતને ને માનવ-માયા!

ઉરદોલ આજ મારો ખૂલે જરી હો!

ખૂલે જરી હો! ખૂલે જરી

ઉરદોલ આજ મારો ખૂલે જરી હો!

અખંડ જ્યોત

૩૨

મા

રે હૈયે અખંડ જલે જ્યોત!

એવી જ્યોત એક ઢૂંઢી રહ્યો.

મારે હૈયે અનંત રમે જ્યોત

એવી જ્યોત એક ઢૂંઢી રહ્યો.

મારે હૈયે અનંત ભરે જ્યોત

એવી જ્યોત એક ઢૂંઢી રહ્યો.

સારા જગના યે ખંડ ખંડ ખૂંટી

અનંત એક જ્યોતિ

કે જ્યોત એક ઢૂંઢી રહ્યો.

પેલા આંદાને માસૂતો અમાસ,

પેલા સુરજને નિત્ય એક સાંજ,

મારે હૈયે ન સાંજ કે અમાસ

એવી જ્યોત એક ઢૂંઢી રહ્યો

મારે હૈયે પૂનમ નિત રેલે

કે જ્યોત એક ઢૂંઢી રહ્યો.

મારા હૈયાને, નાથ, વચગાળ,
 એક નાનું ય આળ અંતરાય
 ટકે ના પક્ષવાર
 એવી જ્યોત એક દૂંઢી રહ્યો.
 મારા જગમાં અક્ષાંડ દે જગાવી
 કે જ્યોત એક દૂંઢી રહ્યો.
 મારે હૈયે અખંડ રમે જ્યોત
 એવી જ્યોત એક દૂંઢી રહ્યો.

સખી, આજ મારે આગળે આગ્યા,
 સોદાગર સાદા!
 જાગ્યા કે ભાતભાત વાનાં,
 સોદાગર સાદા!

સખી, જાગ્યા રંગીન કાંઈ સાડી,
 ચૂથેલ માંહો વાડી,
 ફૂલોની મ્હેકકચારી,
 વેલોની વેલ લાગી,
 સોદાગર સાદા!

સખી, આથમને ખેર એ 'તો આગ્યા,
 ને વાતડીએ વાળ્યાં,
 કે રાત રાત માણ્યાં
 સોદાગર સોણાં,
 સોદાગર સાદા!

સખી, એની એ વાતડીનાં દહાણાં,
 એ વાતડીને દહાણે
 જહેલેશ વાણુ વામાં,
 સોદાગર સાદા!

સખી, લિગમણે આલની જે લાલી !
 એવી કંઈક લાલી,
 ગુલાબી એક લાલી
 આ આંખોમાં આવી,
 સોદાગર સાદા !

સખી, ફુલડાંની પાંદડી એ ખીલી,
 કોયલ કુંજ દૂહોડી,
 આંખાની ડાળ દૂહોડી,
 ને દૂર દૂર ભીડી,
 સોદાગર સાદા !

સખી, એવી પાંદડીઓ ખૂલી,
 કે ખૂલી અધખૂલી
 અંતર ફેરી ખારી,
 એ ચોરની એંધાણી,
 સોદાગર સાદા !

{ સખી, કાલ મારે આંગણે આવ્યા,
 આથમતે આવ્યા,
 ને લિગતે ચાલ્યા
 સોદાગર સાદા !

૩૪

ગોવાલણ

પેલી નંદજના લાલમાં લેરી ! ગોવાલણ થેલી.
 પેલી જોને ચમુનાને તીર જતી ! ગોવાલણ થેલી.
 લઈ માથે ગોરસ ઘડો ચાલી ! ગોવાલણ થેલી.
 ચાલી વજની વેરાગણ ચાલી ! ગોવાલણ થેલી.
 બડી બ્રહ્માએ રૂપ-રસ વેલી ! ગોવાલણ થેલી.
 જોનાં બાજે નૂપુર ઉર ડોલે, ગોવાલણ થેલી.
 જોની આંખડીમાં અમરત હેલી ! ગોવાલણ થેલી.
 સખી મંસારે હાસ્ય એક ગોખી, ગોવાલણ થેલી.
 ચાલી થેલી થેલી એક થેલી ! ગોવાલણ થેલી.

તો વર્ષાની વાદળી નાની રે લોલ, મીઠડાં વારિ વહું.
 પેલા ડુંગરાની ટોચ મારી ડેલીઓ રે લોલ, મીઠડાં.
 પેલાં ઝાડવાંની સંગ મારે ગોઠડી રે લોલ, મીઠડાં.
 પેલાં ઝરણાંનાં હાસ્ય મારે ઝીલવાં રે લોલ, મીઠડાં.
 પેલી નદીઓનાં પૂર મારે ભરવાં રે લોલ, મીઠડાં.
 પેલા સાગરને હિર મારે રમવાં રે લોલ, મીઠડાં.
 પેલાં ખેતરાંની પાળ મારે ઘૂમવાં રે લોલ, મીઠડાં.
 પેલાં ફૂલડાંની આંખ મારે આંજવી રે લોલ, મીઠડાં.
 પેલાં માનવીનાં હૈયાને ફેરવાં રે લોલ, મીઠડાં.
 પેલા વાયરાના વીજ-ધોડે ખેસણાં રે લોલ, મીઠડાં.
 પેલી વીજળીની માળ મારા કંઠમાં રે લોલ, મીઠડાં.
 હું તો વર્ષાની વાદળી ચાલી રે લોલ, મીઠડાં.
 ઓ રે! ફૂલડાં ને માનવી આવળે રે લોલ, મીઠડાં.
 કોક શ્રાવણને સરવરીએ આવળે રે લોલ, મીઠડાં.
 હું તો વર્ષાની વાદળી ચાલી રે લોલ,
 મીઠડાં વારિ વહી.
 હું તો વર્ષાની વાદળી નાની રે લોલ,
 મીઠડાં વારિ વહું.

જીજ્ઞેષી

ગાજમનાને તીર અમે બેઠાં ભાંડુ
 નાની શી મહુલીમાં રહેતાં છ રે!
 ગંગાકિનારથી જમનાકિનારે

તુલસીની ક્યારીએ રમતાં છ રે!
 કોમળ કદળી, આંખો ને લીમડો
 શાળીશાળી છાંય ત્યાં ફેલાવતાં છ રે!
 અંખો અમેલી જાઈ જૂઠાં કેવડો
 મધમધ મોગરો ફેરતો છ રે!

સખી, ઊગમણે આલની જે લાલી !
 એવી કંઈક લાલી,
 ગુલાબી એક લાલી
 આ આંખોમાં આવી,
 સોદાગર સાદા !

સખી, ફુલડાંની પાંદડી એ ખીલી,
 ક્રેયલ કુંજ દૂહોડી,
 આંખાની ડાળ દૂહોડી,
 ને દૂર દૂર ઊડી,
 સોદાગર સાદા !

સખી, એવી પાંદડીઓ ખૂલી,
 કે ખૂલી અધખૂલી
 અંતર ફેરી ખારી,
 એ ચોરની એંધાણી,
 સોદાગર સાદા !

{ સખી, કાલ મારે આંગણે આવ્યા,
 આયમતે આવ્યા,
 ને ઊગતે ચાટ્યા
 સોદાગર સાદા !

૩૪

પેલી નંદજના-લાલમાં લેરી ! ગોવાલણુ ઘેલી.
 પેલી જોને ચમુનાને તીર જતી ! ગોવાલણુ ઘેલી.
 લઈ માથે ગોરસ ધડો ચાલી ! ગોવાલણુ ઘેલી.
 ચાલી વ્રજની વેરાગણુ ચાલી ! ગોવાલણુ ઘેલી.
 ઘડી બ્રહ્માએ રૂપ-રસ વેલી ! ગોવાલણુ ઘેલી.
 એનાં બાજે નૂપુર ઉર ડોલે, ગોવાલણુ ઘેલી.
 એની આંખડીમાં અમરત હેલી ! ગોવાલણુ ઘેલી.
 સખી અંસારે હાર્ય એક ગોખી, ગોવાલણુ ઘેલી.
 ચાલી ઘેલી ઘેલી એક ઘેલી ! ગોવાલણુ ઘેલી.

હું તો વર્ષાની વાદળી નાની રે લોલ, મીઠડાં વારિ વહું.
 પેલા ડુંગરાની ટોચ મારી ડેલીઓ રે લોલ, મીઠડાં
 પેલાં ઝાડવાંની સંગ મારે ગોઠડી રે લોલ, મીઠડાં
 પેલાં ઝરણાંનાં હાસ્ય મારે ઝીલવાં રે લોલ, મીઠડાં
 પેલી નદીઓનાં પૂર મારે ભરવાં રે લોલ, મીઠડાં
 પેલા સાગરને ઊર મારે રમવાં રે લોલ, મીઠડાં
 પેલાં ખેતરાંની પાળ મારે ઘૂમવાં રે લોલ, મીઠડાં
 પેલાં ફૂલડાંની આંખ મારે આંજવી રે લોલ, મીઠડાં
 પેલાં માનવીનાં હૈયાંને ફેરવાં રે લોલ, મીઠડાં
 પેલા વાયરાના વીજ-ઘોડે ખેસણાં રે લોલ, મીઠડાં
 પેલી વીજળીની માળ મારા કંઠમાં રે લોલ, મીઠડાં
 હું તો વર્ષાની વાદળી ચાલી રે લોલ, મીઠડાં
 ઓ રે! ફૂલડાં ને માનવી આવળે રે લોલ, મીઠડાં
 કોક આવળુને સરવરીએ આવળેરે લોલ, મીઠડાં
 હું તો વર્ષાની વાદળી ચાલી રે લોલ,
 મીઠડાં વારિ વહી.
 હું તો વર્ષાની વાદળી નાની રે લોલ,
 મીઠડાં વારિ વહું.

જીવનકી

ગાજમનાને તીર અમે ખેડે ભાંડુ
 નાની શી મહુલીમાં રહેતાં છ રે!
 ગંગાકિનારથી જમનાકિનારે

તુલસીની ક્યારીએ રમતાં છ રે!
 કોમળ કદળી, આંખો ને લીમડો
 શીળીશીળી છાંય ત્યાં ફેલાવતાં છ રે!
 અંખો, અમેલી જાઈ જૂઈ કેવડો
 મધમધ મોગરો ફેરતો છ રે!

ગંગાનાં બિજાં જમનાનાં સ્યામનાં
 બિડાં પાણીડાં વસોવતાં જ રે!
 ગંગાજમના તે જેમ એક માની બહેનડી
 રમીરમી તીરતીર મહાલ્યાં જ રે.

કાચો ઇંદુલો

૩૭

કાચી રે માટીનું આ તો ખોળિયું જ રે!
 કાચી રે માયાનાં વરતે ડૂબવું જ રે!
 કાચાં રે હૈયાંને પાણી પહોંચવાં જ રે!
 કાચા રે હાથે તે કૂપ ડહોળવા જ રે!
 કાચા તે કથળે ને પાણી આવેરાં જ રે!
 કાચા તે કલ્પે પણ પાણી છીછરાં જ રે!
 કાદા તે જગમાં કામ કાઢવાં જ રે!
 કાચા તે ઘડુલે પાણી કાઢવાં જ રે!
 છાયાં રે માયાનાં માથે આભલાં જ રે!
 વાયા રે દખ્ખણના દુઃખવાયરા જ રે!
 પાયા તે પગના લાગ્યા ડોલવા જ રે!
 ચાક્યા તે હાથે વરત છૂટતા જ રે!
 છૂટયાં તે વરત, ઘડુલા ઠેકતા જ રે!
 છીછરાં પાણીડે પટ ફૂટતા જ રે!

શરદ્દત્સવ

(નૃત્ય-નાટિકા)

આ નૃત્ય-નાટિકા નીચેનાં બાલકોએ સંપૂર્ણ સફળતાથી મુંબાઈમાં સર કાવરાજ બ્રહ્માંગીર હોલમાં નૃત્ય દ્વારા દર્શ્ય બનાવી હતી. ગીતના કાળ તથા સંગીત-વિધાન શ્રી જગન્નાથ ડૉક્ટર, શ્રી પ્રભાકર કેશીની બી. એ, તથા શ્રી સરલાદેવી હાકુરનાં હતાં. નૃત્ય-આયોજન શ્રી નટરાજ વશીનું હતું.

સન્નવંતારાં બાલકો

કુ. વનલીલા પટેલ, કુ. વસુમતિ ઝવેરી, કુ. પદ્મા ઝવેરી,
કુ. સુશીલા ઝવેરી, કુ. વીણા પરીખ, શ્રી શશિકાન્ત પટેલ,
શ્રી અરવિંદ પંડ્યા, શ્રી મહાદેવીઆ, શ્રી ત્રિભુવન પટેલ વગેરે.

✽

ગીત ૧જું—ખેડૂતની આંતર-બાહ્ય તમ દશાનું દર્શન.

ગીત ૨જું—આકાશ વાદળછાયું નેહ પ્રકૃતિ ને ખેડૂતનો આનંદ. આશા ને આનંદ પ્રેરિત નૃત્ય.

ગીત ૩જું—રાત્રે વર્ષાએ મહેર કાઢી છે. ભૂમિ—એક વખતની તમ ભૂમિ હવે મહેકી રહી છે. લીલીધમ લીલોતરી આંખ ઠારે છે. ખેડૂત, જીવનના સાથી બળદને પોતાની સાથે ખેતરે લઈ જવા આમંત્રણ ગાય છે. ‘જગતનો તાત’ ખેડૂત ભૂમિનાં પુલકિત અંગ નેહનેહ પ્રેરણા લે છે ને ખેડ કરવા જવાની તૈયારીઓ કરે છે.

ગીત ૪જું—ઉપરના કાવ્યના જ અનુસંધાનમાં હવે ખેડૂત એના મિત્ર-મંડળને નિમંત્રે છે. ફકડાએ પણ પ્રભાતનું પ્રેરણા-ગીત ગાયું છે.

ગીત ૫જું—ખેડૂત પોતાનો પાંક નેહ હરણાય છે ને એ સંપત્તિ નેહ ગીત-નૃત્ય કરે છે.

ગીત છજું—પૂજન.

આકાશે જો આ છાઈ મેઘમાળ!

આશા ફેરે હાસ્ય!—થેઘ થેઘ થેઘ, હેં

આવો જનકુલ સાથ, સમીર સુસાથ,

ફેલે શીત હાશ, હાશ!—થેઘ થેઘ થેઘ, હેં

જોવ, જોવ, જોવ, પેલા નલકુલ રાસ,

સોહે ચંદ તારા સાથ, વાદળ લપાય—

રમે હોડ આંખ સાથ!—થેઘ થેઘ થેઘ, હેં

આપાઢી રે હો, ગરજે ઓ ઘોર,

પેલી વીજળી ચોર!—થેઘ થેઘ થેઘ, હેં

તડ્ તડ્ તડાક ધન ભેદે ઘોર,

કોઈ નલ હોય?—થેઘ થેઘ થેઘ, હેં

આવો જન-લોક, આવો પ્રાણી થોક,

પંખેર શોર ગાજે!—થેઘ થેઘ થેઘ, હેં

ગાવો સહુ જોર આતમચંડોળ,

પેલા ત્રાતાનાં જોર, ગીત નવ કોડ,

થેઘ થેઘ થેઘ, હે! થેઘ થેઘ થેઘ.

૪૦

જ

ગને આંધવા, જનમના ગોઠીઆ

તુજ લણી માનવી મીટ માંડે.

જગને ભાઈલા! જનમના ગોઠીઆ!

તુજ પરે લાખ આશા અમારી . . . હે જગને

આજ તો આંગણે, મનખના માળખે,

ભૂમિના ભાવની મ્હેક મ્હેક!

પંખીડાં પ્રાણનાં નવનવાં ગીતડાં,

કલરવે પ્રાતઃ પ્રાણે ભરી દે . . . હે જગને

જગને આંધવા! શિવજીના સાથી, ગા.

તુજ ખરી, ટોકરી ગીતવાયા;

આત્મ 'ત્યા ભાઈલા, જનના જોડીઆ!

તુજ બળે દે ભરી રંક કોઠી . . . હે જગને

હોડેહોડે ખેતરવાટે—

હોડેહોડે ખેતરવાટે સંકલ રમે સંગ.

ધીરેધીરે ખેતર ખેલે ખરૂરૂરૂર અંગ,

ખરૂરૂરૂર અંગ—અમારો૦

સૂર્ય તપે, ચઢ્યો માથે, સકલ અંગ રંગ!

પાકની સુગંધ—અમારો૦

લાવો, લાવો, આપો આજે માનવ માગે અન્ન!

માનવ માગે અન્ન!

ધીરેધીરે દાતરડાંની જીભ ચૂમે છે વન

સકલ વન અનંત—અમારો૦

પૂજ્ય

૪૩

વન જગ વન્દું હું

જીવન જગ વન્દું... (૨)

પુણ્ય પરિમલ મત્ત મહાર્ણવ,

પુલકિત અંગ વિભંગ... હું૦

ગંધ વહંતી ધરણી સોહે!

ખેળે બાલ અસંખ્ય... હું૦

આભ અનંત, લલિત સુરંગ!

મેઘલ નૃત્ય અનંત... હું૦

ક્રોધલ કુંજે, મયૂર નિકુંજે!

ટહકત સંગીત સૂરે... હું૦

આશ ઉછંગે, નિર્ઝર ઉમંગે

ખેલત જાત આબંગે... હું૦

સાન્ત અનન્તે, માનવ અંગે

જીવન જીવ સુસંગે... હું૦

પ્રેમલ હૈયે, પ્રાણ સુગંધે

જીવન સોહત રંગે... હું૦

જીવન જગ વન્દું હું જીવન જગ વન્દું.

૨૨૬૧૫